

הניח בנים גדולים וקטנים

א. המשנה

ב"ב קמג: המשנה. עמוד על ביאור דין המשנה - מדוע לאמצע ומדוע כשאומרים ראו השביו לעצמן?

ב. דיון הסוגיות

1. ב"ב קמג: "אמר רב חביבא... וטרח לאחריני".
2. בבא מציעא לט: "מרי בר איסק... דקטן הוא".
 - "וכן אמר רבה" - ראה רש"י ד"ה וכן אמר רבה ותד"ה וכן אמר רבה גרס.
 - על היחס בין סוגייה זו ובין מימרת רב חביבא ראה גם ב"ב קמג: בתוך תד"ה לא שנו, "ובעובדא דמרי... שתלי ליה".
 - בדוק את זמנם של החכמים בשתי הסוגיות. הנהר, לאור זאת, את היחס בין הסוגיות.
 - כלפי מי מוסבים דברי רבי אמי - אביי או רב חסדא? האם יש בסוגייה תירוץ להערת אביי? ראה שם בר"ף, כב: ברב אלפס.
3. הסבר משנתנו:
 - עמוד על הסברו של אביי למשנתנו.
 - כיצד הבינו רב חסדא ורבי אמי את המשנה?
 - ב"ב קמג: תד"ה בתוספתא גרסינן (להרחבה - ירושלמי נזיקין עמ' 222); תד"ה לא שנו.
4. מקורות נוספים בש"ס העוסקים ביורד לשדה חבירו והשביו:
 - ב"מ קא. "איתמר היורד... על העליונה".
 - ב"ב מב: "גופא אמר שמואל... העשויה ליטע".
5. להרחבה - רז"ה ורמב"ן במלחמת השם, כב. ברב אלפס לב"מ, ובראב"ד בכתוב שם.
6. חידושי הרמב"ן לב"מ מ. ד"ה וכן אמר רבה; חידושי הרמב"ן לב"ב על הסוגייה.
7. להרחבה - אור זרוע לב"ב סימנים קסא-קסב.

ג. מקורות א"י

1. תוספתא ב"ב פ"י ה"ד (מה' ר"ש ליברמן עמ' 163).
2. ירושלמי ב"ב פ"ט ה"ד, ט"ז ע"ד, "א"ר לא... צמיד פתיל".
3. תוספתא כפשוטה לב"ב עמ' 445-444.
4. ביאור הר"ש ליברמן לירושלמי נזיקין עמ' 223-222.
5. להרחבה - ר"ש ליברמן, מחקרים בתורת א"י, עמ' 261-262.

השיעור

א. המשנה

- משנה זו היא אחרונה בסדרת משניות הניח:
 - מ"א עסקה בהניח בנים ובנות
 - מ"ב הניח בנים ובנות וטומטום
 - מ"ג - הניח בנים ובנים - גדולים וקטנים
- הרקע לדין המשנה - תפוסת הבית. כל עוד שהירושה לא חולקה ואחד מהיורשים השביח את הנכסים. הדין אותו קובעת המשנה הוא שהשביחו לאמצע, אך אם אמרו ראו מה שהניח השביחו לעצמן. ההסבר הינו משום שזן בקשה לחלוקה. מעבר לחילוקים אלו מביאה הגמרא מימרה של רב חביבא שדין המשנה ינו רק בהשביחו מחמת נכסים שבל בהשביחו מחמת עצמן - השביחו לעצמן.
- בסוגייה כאן הגמרא לא מציעה הסבר לדין המשנה. ראשונים שאלו מדוע לא נפעיל דין הירוד לשדה חבירו שלא ברשות. הסבר נמצא בסוגיית מרי בר איסק בבבא מציעא.

ב. מרי בר איסק

- ראשונים הוטרדו בשאלת נוסח בסוגייה זו "וכן אמר רבה" ובזיקתה למימרת רב חביבא בסוגייתנו.
- רש"י העיר על הקושי שבנוסח - אין זה דרך הגמרא להביא ראיה למשנה מאמורא ורב יוסף לא יצטט את רבה. לכן הציע רש"י לגרוס "רב", והכוונה שהוא חולק על המימרה של רב חביבא.
- התוס' שם חולקים וסוברים ש"וכן אמר רבה" אינו מגוף דברי רב חסדא אלא מהדברי סתם התלמוד וההדיינות של אביי אינה עם רב חסדא אלא עם רבה. לדעתם, יש לקרוא את הסוגייה כך: שו' 20-21 הם מאמר מוסגר ואגלגל מלתא לפני רבי אמי הוא הסמוך לדברי רב חסדא. לפי זה יוצא שאין בסוגייה תירוץ ישיר להערתו של אביי. הר"ף שם אומר שדברי רב חסדא מתרצים אף את הערת אביי. ולגבי היחס בין הסוגיות, התוס' בב"ב העמידו שמדובר שהשביח מחמת נכסים - שכר פועלים.
- לאמתו של דבר נראה שהעמדתם של התוס' סבירה. הרי בסוגייה בב"מ נאמר "שמרי בר איסק שתל פרדיסי ובוסתני. בהחלט ניתן לראות זאת כמקרה של מחמת נכסים. ברם, רש"י הרואה בזה מחמת עצמן, הגדיר מחדש מחמת עצמן. עיין בדיון הרמב"ן בשאלה זו.
- נראה נכון יותר לומר שהסוגייה בב"מ לא מתייחסת כלל לשאלת מימרת רב חנינא מסיבה אחרת - איחור של הסוגייה בב"ב לעומת הסוגייה בב"מ. רב חביבא בשם רבא מאוחר לרבה ולרב חסדא ולכן אינו מקרה שהסוגייה בב"מ אינה מכירה את רב חביבא.
- הסבר משנתנו שם בפי אביי - מחילה של האח שמשביח. הרמב"ן בעקבות זאת אומר שבאומרים ראו אין מחילה, ולכן קבע שרק בחצי שלשו מוטל את השבח, ובחלק אחיו נפעיל את דין הירוד שלא ברשות. ועיין בתוס' בסוגיין שביארו שכאשר האח אומר ראו - דין המשנה מבוסס על מחילה של האחים שלא חלקו, ולכן יטול בכל - ראה באו"ז.
- גם את דינו של רב חביבא הרמב"ן מסביר על רקע מחילה - "כמא דאתנו דמי".
- מה סובר רב חסדא? רב חסדא עצמו לא נשאל מהמשנה. וראה את דברי הר"ף שם - היות ומדובר בקטן ואין מורדין לנכסי קטן, לכן השבח לאמצע. אולם בגדול שלא ידע למחול שמין לו כאריס. יוצא שאף לרב חסדא הדין בנוי על מחילה.
- ר"ף - שמין לו כאריס; רז"ה - בקרוב אי ידע - לאמצע, אם לא ידע - כיורד לשדה חבירו שלא ברשות; ראב"ד - גם אם ידע לא גרוע משותף, ודין המשנה הוא רק בגדולים וקטנים; רמב"ן - בקרוב גם אם ידע נוטל, ודין המשנה הוא רק באחים בתפוסת הבית היות וצריכים לומר ראו.